Lang. Code : 16

इस पुस्तिका में **16** पृष्ठ हैं ।
This booklet contains **16** pages.

ATA-19-II

प्रश्न-पत्र II / PAPER II
संस्कृत भाषा परिशिष्ट
Sanskrit Language Supplement
भाग IV & V / PART IV & V

परीक्षा पुस्तिका संकेत
Test Booklet Code

E

परीक्षा पुस्तिका संख्या
Test Booklet No.

इस परीक्षा पुस्तिका को तब तक न खोलें जब तक कहा न जाए ।
Do not open this Test Booklet until you are asked to do so.
इस परीक्षा पुस्तिका के पिछले आवरण (पृष्ठ 15 व 16)पर दिए निर्देशों को ध्यान से पढ़ें ।
Read carefully the Instructions on the Back Cover (Page 15 & 16) of this Test Booklet.

संस्कृत में निर्देशों के लिए इस पुस्तिका का पृष्ठ 2 देखें । / For instructions in Sanskrit see Page 2 of this Booklet.

परीक्षार्थियों के लिए निर्देश

1. यह पुस्तिका मुख्य परीक्षा पुस्तिका की एक परिशिष्ट है, उन परीक्षार्थियों के लिए जो **या** तो भाग IV (भाषा I) **या** भाग V (भाषा II) **संस्कृत** भाषा में देना चाहते हैं, लेकिन **दोनों नहीं** ।
2. परीक्षार्थी भाग I एवं भाग II **या** III के उत्तर मुख्य परीक्षा पुस्तिका से दें और भाग IV व V के उत्तर उनके द्वारा चुनी भाषाओं से ।
3. अंग्रेज़ी व हिन्दी भाषा पर प्रश्न मुख्य परीक्षा पुस्तिका में भाग IV व भाग V के अन्तर्गत दिए गए हैं । भाषा परिशिष्टों को आप अलग से माँग सकते हैं ।
4. इस पृष्ठ पर विवरण अंकित करने एवं उत्तर पत्र पर निशान लगाने के लिए **केवल काले/नीले बॉल पॉइंट पेन** का प्रयोग करें ।
5. इस भाषा पुस्तिका का **संकेत** है **E** । यह सुनिश्चित कर लें कि इस भाषा परिशिष्ट पुस्तिका का संकेत, उत्तर पत्र के **पृष्ठ-2** एवं मुख्य परीक्षा पुस्तिका पर छपे संकेत से मिलता है । अगर यह भिन्न हो, तो परीक्षार्थी दूसरी भाषा परिशिष्ट परीक्षा पुस्तिका लेने के लिए निरीक्षक को तुरन्त अवगत कराएँ ।
6. इस परीक्षा पुस्तिका में **दो** भाग IV और V हैं, जिनमें **60** वस्तुनिष्ठ प्रश्न हैं, जो प्रत्येक 1 अंक का है :
   भाग-IV : भाषा-I (संस्कृत) (प्र. 91 से प्र. 120)
   भाग-V : भाषा-II (संस्कृत) (प्र. 121 से प्र. 150)
7. भाग-IV में भाषा-I के लिए 30 प्रश्न और भाग-V में भाषा-II के लिए 30 प्रश्न दिए गए हैं । इस परीक्षा पुस्तिका में केवल संस्कृत भाषा से संबंधित प्रश्न दिए गए हैं । **यदि भाषा-I और/या भाषा-II में आपके द्वारा चुनी गई भाषा(एँ) संस्कृत के अलावा है तो कृपया उस भाषा वाली परीक्षा पुस्तिका माँग लीजिए । जिन भाषाओं के प्रश्नों के उत्तर आप दे रहे हैं वह आवेदन पत्र में चुनी गई भाषाओं से अवश्य मेल खानी चाहिए ।**
8. **परीक्षार्थी भाग-V (भाषा-II) के लिए, भाषा सूची से ऐसी भाषा चुनें जो उनके द्वारा भाषा I (भाग-IV) में चुनी गई भाषा से भिन्न हो ।**
9. रफ कार्य परीक्षा पुस्तिका में इस प्रयोजन के लिए दी गई खाली जगह पर ही करें ।
10. सभी उत्तर केवल OMR उत्तर पत्र पर ही अंकित करें । अपने उत्तर ध्यानपूर्वक अंकित करें । उत्तर बदलने हेतु श्वेत रंजक का प्रयोग निषिद्ध है ।

INSTRUCTIONS FOR CANDIDATES

1. This booklet is a supplement to the Main Test Booklet for those candidates who wish to answer **EITHER** Part IV (Language I) **OR** Part V (Language II) in **SANSKRIT** language, but **NOT BOTH**.
2. Candidates are required to answer Part I and Part II **or** III from the Main Test Booklet and Parts IV and V from the languages chosen by them.
3. Questions on English and Hindi languages for Part IV and Part V have been given in the Main Test Booklet. Language Supplements can be asked for separately.
4. Use **Black/Blue Ball Point Pen only** for writing particulars on this page / marking responses in the Answer Sheet.
5. The CODE for this Language Booklet is **E**. Make sure that the CODE printed on **Side-2** of the Answer Sheet and on your Main Test Booklet is the same as that on this Language Supplement Test Booklet. In case of discrepancy, the candidate should immediately report the matter to the Invigilator for replacement of the Language Supplement Test Booklet.
6. This Test Booklet has **two** Parts, IV and V, consisting of **60** Objective Type Questions, each carrying 1 mark :
   Part-IV : Language-I (Sanskrit) (Q. 91 to Q. 120)
   Part-V : Language-II (Sanskrit) (Q. 121 to Q. 150)
7. Part-IV contains 30 questions for Language-I and Part-V contains 30 questions for Language-II. In this Test Booklet, only questions pertaining to Sanskrit language have been given. **In case the language/s you have opted for as Language-I and/or Language-II is a Language other than Sanskrit, please ask for a Test Booklet that contains questions on that language. The language being answered must tally with the languages opted for in your Application Form.**
8. **Candidates are required to attempt questions in Part -V (Language-II) in a language other than the one chosen as Language-I (in Part-IV) from the list of languages.**
9. Rough work should be done only in the space provided in the Test Booklet for the same.
10. The answers are to be recorded on the OMR Answer Sheet only. Mark your responses carefully. No whitener is allowed for changing answers.

परीक्षार्थी का नाम (बड़े अक्षरों में) : ____________________
Name of the Candidate (in Capitals) :
अनुक्रमांक : (अंकों में) ____________________
Roll Number : in figures
: (शब्दों में) ____________________
: in words
परीक्षा केन्द्र (बड़े अक्षरों में) : ____________________
Centre of Examination (in Capitals) :
परीक्षार्थी के हस्ताक्षर : ____________ निरीक्षक के हस्ताक्षर : ____________
Candidate's Signature : Invigilator's Signature :
Facsimile signature stamp of
Centre Superintendent ____________________

E

Lang. Code : 16

अस्यां पुस्तिकायां 16 पृष्ठानि सन्ति ।

ATA-19-II

प्रश्नपत्रम् II

संस्कृत-भाषा-परिशिष्टम्

भाग: IV च V

परीक्षा-पुस्तिका-संकेतकम्

E

यावन्न कथ्येत तावत् इयं परीक्षा-पुस्तिका न अनावरणीया ।

अस्या: परीक्षा-पुस्तिकाया: पृष्ठावरणयो: (पृष्ठे 15 एवं 16) प्रदत्ता: निर्देशा: ध्यानपूर्वकं पठनीया: ।

परीक्षार्थिभ्यो निर्देशा:

1. इयं पुस्तिका मुख्य-परीक्षा-पुस्तिकाया: एकं परिशिष्टम् तेभ्य: परीक्षार्थिभ्य: अस्ति ये IV (भाषा I) भागस्य **अथवा** V (भाषा II) भागस्य परीक्षां **संस्कृत** भाषया दातुमिच्छन्ति, **न** तु **द्वयो**: **भागयो**: ।
2. परीक्षार्थिभि: भाग I एवं भाग II **अथवा** III उत्तराणि मुख्य-परीक्षा-पुस्तिकात: देयानि अपि च IV तथा V भागानाम् उत्तराणि तै: चिताभि: भाषाभि: ।
3. आंग्लभाषायां हिन्दीभाषायां च प्रश्ना: मुख्य-परीक्षा-पुस्तिकायां IV भागे तथा V भागे च प्रदत्ता: । भाषा-परिशिष्टानि भवद्भि: पृथक्तया याचितुं शक्यन्ते ।
4. अस्मिन्पृष्ठे च विवरणम् अङ्कयितुम् उत्तरपत्रे च चिह्नं अङ्कयितुं **केवलं काले/नील (Black/Blue)-बाल पाइन्ट-लेखन्या**: प्रयोग: अनुमत: ।
5. अस्या: भाषा-पुस्तिकाया: संकेतकं **E** वर्तते । एतच्च निश्चेतव्यं यदस्या: भाषा परिशिष्ट-पुस्तिकाया: संकेतकम् उत्तरपत्रस्य पृष्ठ-**2** उपरि प्रकाशितेन संकेतेन साम्यं भजति । एतदपि निश्चेतव्यं यत् मुख्य:-परीक्षा-पुस्तिकासंख्या उत्तरपत्रसंख्या च परस्परं साम्यं भजेते । यदि चात्र किमपि अन्तरमस्ति तदा छात्रेण निरीक्षकमहाभाग: सम्प्रार्थनीय: यत्स द्वितीयाम् भाषा-परिशिष्ट-परीक्षापुस्तिकाम् ददातु इति ।
6. अस्यां परीक्षापुस्तिकायाम् **द्वौ** भागौ स्त: - IV तथा V, एतेषु **60** वस्तुनिष्ठा: प्रश्ना: सन्ति, प्रत्येकं च एकमङ्कं धारयति :
   भाग: IV : भाषा – I (संस्कृत) *(प्रश्न संख्या 91 त: 120 पर्यन्तम्)*
   भाग: V : भाषा – II (संस्कृत) *(प्रश्न संख्या 121 त: 150 पर्यन्तम्)*
7. IV भाषा I भागे 30 प्रश्ना:, V भाषा II भागे च 30 प्रश्ना: सन्ति । अस्यां च परीक्षापुस्तिकायाम् केवलम् संस्कृत भाषया सम्बद्धा: प्रश्ना: सन्ति । **यदि भाषा I उत वा भाषा II इत्येतयो: भवता संस्कृत-अतिरिक्ते भाषे चिते, तदा तद्भाषासम्बद्धा परीक्षापुस्तिका याचनीया । यस्या: अपि भाषाया: प्रश्नानाम् उत्तराणि भवता प्रदीयन्ते, सा भाषा नूनम् आवेदन पत्रे अभीष्टभाषाभि: सह संवदेत् ।**
8. **परीक्षार्थिभि: भाग: V (भाषा II) कृते, भाषातालिकात: सा भाषा चयनीया या तै: भाषा I (भागे IV) चिताया: अभीष्टभाषात: भिन्ना स्यात् ।**
9. रफ़ कार्यं परीक्षापुस्तिकायाम् एतत्प्रयोजनार्थं निर्धारितस्थाने एव कार्यम् ।
10. सर्वाणि उत्तराणि OMR उत्तरपुस्तिकायामेव अङ्कनीयानि । सावधानमनसा चैतद् अङ्कनीयम् । उत्तरे परिवर्तनार्थं श्वेत-रञ्जकस्य प्रयोगो निषिद्ध: ।

परीक्षार्थिन: नाम : ____________________

अनुक्रमाङ्क: : अङ्केषु : ____________________

: शब्देषु : ____________________

परीक्षाकेन्द्रम् : ____________________

परीक्षार्थिन: हस्ताक्षरम् : ____________________ निरीक्षकस्य हस्ताक्षरम् : ____________________

Facsimile signature stamp of
Centre Superintendent ____________________

अभ्यर्थिन: **चतुर्थ भागस्य** (Part-IV) प्रश्नानाम् **(प्र.सं. 91-120)** उत्तरं दद्युः, यदि तै: **संस्कृतं प्रथमभाषा**रूपेण (Language-I) चितम् ।

Candidates should attempt the questions from **Part-IV(Q.No. 91-120)**, if they have opted **Sanskrit** as **Language-I** only.

भाग – IV

भाषा – I

संस्कृतम्

अभ्यर्थिनः **चतुर्थ भागस्य** (Part-IV) प्रश्नानाम् (**प्र.सं.** 91-120) उत्तरं दद्युः, यदि तैः **संस्कृतं प्रथमभाषा**रूपेण (Language-I) चितम् ।

अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितप्रश्नानां (91- 99) विकल्पात्मकोत्तरेषु उचिततमम् उत्तरं चित्वा लिखत

विन्ध्यपर्वतमालायाः मध्ये चित्रकूटं नाम तीर्थस्थलम् अस्ति । स्थानमिदं कोलाहलरहितं प्राकृतिकसौन्दर्यसम्पन्नमस्ति । अत्र आगमनेन दर्शनेन च आनन्दानुभूतिः जायते । चित्रकूटे सघनानि वनानि सन्ति । अत्र वहवः निर्झराः सन्ति । सर्वत्रापि हरीतिमा राजते । चित्रकूटस्य धार्मिकं सांस्कृतिकं च महत्त्वं विद्यते । कथ्यते यत् सीतालक्ष्मणाभ्यां सह वनवासकाले श्रीरामः एकादशवर्षाणि यावत् चित्रकूटे एवं निवासं कृतवान् । महर्षिः अत्रिः साध्वी अनुसूया च अत्रैव तपस्यां कृत्वा आत्मज्ञानम् अलभेताम् । अत्र अनेकानि दर्शनीयानि स्थलानि सन्ति । रामघट्टः – मन्दाकिन्याः तटे रामघट्टः अस्ति । अत्र प्रायेण तीर्थयात्रिणां सम्मर्दः भवति । सायंकाले मन्दाकिन्याः नीराजनसमये मनोरमदृश्यं भवति । रामघट्टात् नातिदूरमेव जानकीकुण्डम् अस्ति । वनवासे सीता अत्रैव स्नानं करोति स्म । सघनवनमध्ये अनुसूयाश्रमः विद्यते । अत्र पक्षिणां कलरवः निर्झरध्वनिः शीतलवायुश्च मनांसि रञ्जयन्ति । एतदेव मन्दाकिन्याः उद्गमस्थलम् ।

जानकी कुण्डसमीपे एव विशाला शिला दर्शनीया वर्तते । चित्रकूटतः पञ्चकोशदूरम् नयनाभिरामं सौन्दर्ययुक्तं गुप्तगोदावरीस्थलं वर्तते । अत्र निरन्तरं जलं प्रवहति । तत्रैव हनुमानधारास्थलं वर्तते । अत्र उच्चस्थलात् जलं पतति ।

91. अत्रागमनेन दर्शनेन च किं भवति ?

(1) आनन्दानुभूतिः

(2) क्लेषानुभूतिः

(3) पीडानुभूतिः

(4) ज्वरानुभूतिः

92. सीतालक्ष्मणाभ्यां सह कः अत्र वासम् अकरोत् ?

(1) वाल्मीकिः

(2) व्यासः

(3) कालिदासः

(4) श्रीरामः

93. अकरोत् इति पदस्य समानार्थकपदं अनुच्छेदेऽस्मिन् प्रयुक्तः तच्चित्वा लिखत

(1) लिखितवान्

(2) पीतवान्

(3) कृतवान्

(4) पूरितवान्

94. का नाम साध्वी तपस्यां कृत्वा आत्मज्ञानम् अलभत् ?

(1) शकुन्तला

(2) अपाला

(3) प्रिया

(4) अनुसूया

95. 'करोति' इति पदे का धातुः वर्तते ?

(1) √कृ

(2) √पठ्

(3) √लिख्

(4) √हस्

96. 'रञ्जयन्ति' इति पदस्य एकवचने कि पदं भवति ?

(1) रञ्जयतः

(2) रञ्जयति

(3) रञ्जयामि

(4) रञ्जयसि

97. अनुसूयाश्रमः कस्याः नद्याः उद्गमस्थलम् अस्ति ?

(1) गोदावर्याः

(2) नर्मदायाः

(3) गङ्गायाः

(4) मन्दाकिन्याः

98. चित्रकूटतः कियद्दूरं गुप्तगोदावरीस्थलं वर्तते ?

(1) पञ्चक्रोशमितम्

(2) सप्तक्रोशमितम्

(3) दशक्रोशमितम्

(4) पञ्चविंशतिक्रोशमितम्

99. चित्रकूटं नाम तीर्थस्थलम् कुत्रास्ति ?

(1) आरावली पर्वतमालामध्ये

(2) विन्ध्यपर्वतमालामध्ये

(3) पूर्वपर्वतमालामध्ये

(4) पश्चिमोत्तरपर्वतमालामध्ये

अधोलिखितान् श्लोकान् पठित्वा तदाधारितप्रश्नानां (100 – 105) विकल्पात्मकोत्तरेषु उचिततमम् उत्तरं चित्वा लिखत ।

केवलं जलपानेन समये स्याद्यथासुखम् ।
न तथामृतपानेन व्यतीते समये भवेत् ।।
महान्तं प्राप्य सद्बुद्धिः संत्यजेन्न लघुं जनम् ।
यत्रास्ति सूचिकाकार्यं कृपाणः किं करिष्यति ।।
भविष्यत्कालकार्येषु सदा व्यग्रोऽस्ति यो जनः ।
विनष्टं कुरुते तेन वर्तमानस्य जीवनम् ।।
पुरतः पर्वतं वीक्ष्य न चिखेद सरिज्जलम् ।
पथबाधामचिन्त्यैव याति मार्गान्तरं प्रति ।।
खलानां परपीडायां दृश्यते यावती रुचिः ।
न तथावश्यके कार्ये स्वकीये वर्तते क्वचित् ।।

100. सूचिकाकार्यक्षेत्रे कः समर्थः न ?

(1) कृपाणः

(2) बालकः

(3) वृद्धः

(4) युवा

101. भविष्यत्कालकार्येषु सदा व्यग्रः जनः किं विनष्टं करोति ?

(1) भविष्यजीवनम्

(2) अगस्त्यस्य जीवनम्

(3) वर्तमानस्य जीवनम्

(4) मार्चमासस्य जीवनम्

102. सम्मुखं इति पदस्य पर्यायपदं श्लोके प्रयुक्तम् । तच्चित्वा लिखत –

(1) परितः

(2) पुरतः

(3) सर्वतः

(4) पृष्ठतः

103. दृष्ट्वा इति पदस्य पर्यायपदं श्लोके प्रयुक्तम् । तच्चित्वा लिखत –

(1) वीक्ष्य

(2) संगृह्य

(3) अनुभूय

(4) समाप्य

104. खलानां कुत्र रुचिः वर्तते ?

(1) मार्गनिर्माणे

(2) वृक्षारोपणे

(3) परपीडायाम्

(4) सत्यभाषणे

105. समये जलपानेन किं भवति ?

(1) दुःखम्

(2) पीडा

(3) सुखम्

(4) ग्लानिः

106. कुशलं पठनं नास्ति ______

(1) संरचनात्मकम् (Constructive)

(2) कल्पनात्मकम् (Imaginative)

(3) प्रगतिशीलम् (Progressive)

(4) सुचिन्तितम् (Deliberate)

107. व्यापकं वाचनम् (extensive reading) अधोलिखितेषु केन सह सम्बद्धं नास्ति ?

(1) एतेन पठनस्य अधिकम् आनन्दः लभ्यते ।

(2) एतेन सूक्ष्मविषयाणां पठनं भवति येन गभीरः बोधः भवति ।

(3) एतेन भाषाधिगमस्य वृद्धिः भवति ।

(4) एतत् पाठस्य सामान्यबोधार्थम् अस्ति ।

108. लेखनस्य प्रक्रिया – उपागमस्य (Process approach) लक्ष्यम् अस्ति –

(1) केवलं प्रक्रियायाम्

(2) केवलं परिणामे

(3) उभयं प्रक्रियायां परिणामे च

(4) सुन्दरहस्ताक्षरप्रयोगे

109. भाषायाः पाठ्यक्रमे साहित्यस्य सन्निवेशे अधोलिखितेषु कस्य महत्त्वं नास्ति ?

(1) एतत् केवलं श्रवणसम्भाषणकौशले पोषयति ।

(2) एतत् विश्वसनीयसामग्री (authentic material) अस्ति ।

(3) एतत् अन्येषां संस्कृतिं ज्ञातुं छात्राणां साहाय्यं करोति ।

(4) व्यक्तिगतां प्रतिक्रियां दातुम् एतत् छात्रान् प्रोत्साहयति ।

110. अधस्तनेषु का उक्तिः समीचीना अस्ति ?

(1) विरामचिह्नानि वाक्यार्थबोधे साहायं कुर्वन्ति ।

(2) वाक्यार्थबोधे विरामचिह्नानां कोऽपि प्रभावः नास्ति ।

(3) पाठस्य सौन्दर्यवृद्धौ विरामचिह्नानां साहाय्यं भवति ।

(4) पाठस्य पठनसमये विरामचिह्नानि प्रवाहे बाधाम् उत्पादयन्ति ।

111. छात्राणां लेखनस्य आकलनं मुख्यतया ध्यानं ददाति –

(1) शुद्धवर्तन्यां व्याकरणे च

(2) विचाराणाम् अभिव्यक्तौ

(3) शब्दसीमानिर्धारणे

(4) लेखनसमये रूढिप्रयोगाणां लोकोक्तीनां च प्रयोगे

112. राष्ट्रियपाठ्यचर्या – 2005 इत्यस्य मार्गनिर्देशकतत्त्वेषु अधोलिखितेषु कस्य समावेशनं नास्ति ?

(1) ज्ञानस्य विद्यालयाद् बहिः जीवनेन सह सम्बन्धस्थापनम् ।

(2) कण्ठस्थीकरण–पद्धतेः अधिगमस्य पृथक्करणम्

(3) पाठ्यक्रमःपाठ्यपुस्तककेन्द्रितं स्यात् ।

(4) परीक्षाणां तन्यतास्थापनम् तथा च कक्षाजीवने तासां समाकलनम्

113. येन वस्तुस्थितेः शब्देन चित्रणं क्रियते यथा – किम् अभवत्, कदा अभवत्, कुत्र अभवत् कार्यकलापस्य उद्दीपनं किम् आसीत् तथा च कार्यस्य अन्तः कथम् अभवत् इत्यादि तद् अस्ति ?

(1) परियोजनाकार्यम् (Project work)

(2) आबण्टनम् (Assignment)

(3) उपाख्यानात्मकम् अभिलेखनम् (Anecdotal record)

(4) परिमापनदण्डः (Rating Scale)

114. छात्राः भाषायां किं कुर्वन्ति इति दर्शयितुम् अधस्तनेषु किं श्रेष्ठं प्रमाणं स्यात् ?

(1) परीक्षायाः अङ्काः

(2) छात्रैः लिखिताः कविताः परिच्छेदाश्च

(3) राष्ट्रियपाठ्यचर्या पाठ्यक्रमश्च

(4) भाषालक्ष्याणि उद्देश्यानि च

115. वायगोत्स्कीमहोदयस्य पृष्ठाश्रय–परिकल्पना–(Scaffolding Hypothesis) नुसारं शिक्षकः भाषायाः छात्रेभ्यः युग्मेन समूहेन वा कार्यं कर्तुम् अवसरं दद्यात् यतः ______

(1) एतेन कार्यस्य प्रबन्धने शिक्षकस्य सहायता भवति ।

(2) छात्राणां परस्परं वार्तालापेन शिक्षकस्य विश्रामः भवति ।

(3) सामाजिकं भावस्य आदानप्रदानं महत्त्वपूर्णं माध्यमं भवति येन अधिगमः भवति ।

(4) एवंविधं सामाजिकादानप्रदानं छात्रान् भाषाधिगमात् पथभ्रष्टान् करोति ।

116. सरलवाक्यैः एव भाषायाः शिक्षणस्य आरम्भः भवति न तु ध्वनीनां तेषां समष्ट्या वा शिक्षणेन एवं कथनं द्योतयति यत् _____

(1) सम्पूर्ण – वाक्यानाम् आधारेण विचारविनिमयः भवति ।

(2) भाषायाः अधिग्रहणे उच्चारणस्य किमपि स्थानं नास्ति ।

(3) व्याकरणस्य उच्चारणस्य भाषाधिगमे समानं स्थानम् अस्ति ।

(4) विचारविनिमयस्य कृते व्याकरणं प्रमुखः आधारः अस्ति ।

117. सप्तमकक्षायाः शिक्षकः चाक्षुषविद्यार्थिनां (Visual Learners) कृते यूट्यूब – इत्यतः दृश्यश्रव्यसामग्रीणाम् श्राविकविद्यार्थिनां (auditory learners) कृते ध्वनिमुद्रितसामग्रीणाम् तथा च गतिसंवेदनशील (Kinesthetic) विद्यार्थिनां कृते आदानप्रदानात्मकक्रीडानाम् (interactive) उपयोगं करोति । एवं सर्वं Multimedia इत्यस्य शिक्षकः उपयोगं करोति _____

(1) छात्राणां व्यक्तिगतानां भाषिकवैषम्याणां समावेशनार्थम् ।

(2) वैयक्तिकानाम् अधिगमशैलीनाम् समावेशनार्थम् ।

(3) वैयक्तिकानाम् अधिगमदुर्बलतानाम् समावेशनार्थम् ।

(4) वैयक्तिकानाम् विश्वसनीयसामग्रीणां समावेशनार्थम् ।

118. ज्ञानवादिनाम् अवधारणानुसारं (Cognitivists' Perspective) भाषाशिक्षकस्य दृष्ट्या बालानां त्रुटयः सन्ति _______

(1) अधिगमे बाधकरूपेण ।

(2) अधिगमस्य अङ्गरूपेण येन चिन्तने अन्तर्दृष्टिः लभ्यते ।

(3) तत्क्षणे एव ताः निवारणीयाः भवन्ति येन तासां पुनरावृत्तिः न भवेत् ।

(4) तेषाम् अनवधानकारणात् यस्य निराकरणं शीघ्रतया करणयीयम् भवति ।

119. गभीरं श्रवणं (intensive learning) नाम श्रवणम् –

(1) ध्यानेन सह

(2) धैर्येण सह

(3) अनुशासनेन सह

(4) असहिष्णुतया सह

120. मौनवाचनेन विद्यार्थी अधोलिखितेषु कस्य सर्वतो न्यूनम् अधिग्रहणं कुर्यात् ?

(1) शब्दानाम्

(2) व्याकरणस्य

(3) सम्भाषणकौशलस्य

(4) पठनकौशलस्य

अभ्यर्थिनः **पञ्चमभागस्य** (Part-V) प्रश्नानाम् **(प्र.सं. 121-150)** उत्तरं दद्युः, यदि तैः **संस्कृतं द्वितीयभाषा** (Language-II) रूपेण चितम् ।

Candidates should attempt the questions from **Part-V (Q.No.121-150),** if they have opted **Sanskrit** as **Language-II** only.

भाग – V
भाषा – II
संस्कृतम्

अभ्यर्थिनः **पञ्चमभागस्य** (Part-V) प्रश्नानाम् (**प्र.सं.** 121-150) उत्तरं दद्युः, यदि तैः **संस्कृतं द्वितीयभाषा** (Language-II) रूपेण चितम् ।

निर्देशः : अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितप्रश्नानां (121 – 128) विकल्पात्मकोत्तरेषु उचिततमम् उत्तरं चित्वा लिखत –

विश्वविद्यालयस्य कश्चित् प्राध्यापकः जलविहाराय नावम् आरूढः । नौकया जलविहारस्य तस्य प्रथमः अवसरः आसीत् । तत्र मनोरमान् दृश्यान् दृष्ट्वा सः नाविकम् अपृच्छत् – भो नाविक ! किं भवता कदापि गणितं पठितम् ? नाविकः – न पठितम् महोदय । प्राध्यापकः – किं गणितं पठितुं विद्यालयं न गतवान् । नूनं भवतः जीवनस्य चतुर्थांशः व्यर्थः अभवत । कि भवता रासायनशास्त्रं भौतिकशास्त्रं वा पठितम् ? नाविकः अवदत् – ईदृशं मे भाग्यं कुतः ? यदहं भौतिकशास्त्रं रासायनशास्त्रं वा पठेयम् । प्राध्यापकः – नूनं भवतः जीवनस्य अर्धांशः व्यर्थः अभवत् । वद वद त्वया आंग्लभाषा तु पठिता एव । नाविकः (ग्लानिम् अनुभवन) – महाशय ! नाहं मात्रा पित्रा वा विद्यालयं प्रेषितः । तर्हि कुतः पठेयम् ? प्राध्यापकः – तर्हिं तव जीवनस्य त्रयो भागाः व्यर्थाः अभवन् ।

अत्रान्तरे नदे जलावर्तनं समायातम् । तदा लहरीणां वेगेन नौः अकम्पत् । तयोः पश्यत एव नौका जलेन पूरिता जाता । नाविकः प्राध्यापकम् अपृच्छत् – महोदय ! किं भवान् तर्तुं जानाति ? नौकां जलपूरितां दृष्ट्वा भीतः प्राध्यापकः अवदत् – अहं तु तर्तुं न जानामि । नाविकः अवोचत् – यदि भवान् तर्तुं न जानाति तर्हि भवतः सर्वं जीवनं वृथा जातम् । अहं तु बाहुभ्यां नदं तीर्त्वा पारं गच्छामि ।

121. ‘जलविहाराय’ इत्यस्मिन् पदे का विभक्तिः प्रयुक्ता ?

(1) प्रथमा
(2) द्वितीया
(3) सप्तमी
(4) चतुर्थी

122. ‘ईदृशं मे भाग्यं कुतः ?’ इति वाक्यं कः अवदत् ?

(1) प्राध्यापकः
(2) नाविकः
(3) नौका
(4) लहरी

123. ‘पठितम्’ इति पदे कः प्रत्ययः प्रयुक्तः ?

(1) तम्
(2) क्त
(3) क्तवतु
(4) क्त्वा

124. ‘कदापि’ इति पदस्य सन्धिविच्छेदः भवति

(1) क + दापि
(2) कद + आपि
(3) कदा + अपि
(4) कदा + पि

125. 'तर्तुम्' इति पदे कः प्रत्ययः प्रयुक्तः ?

(1) तुम्

(2) तुमुन्

(3) मुन्

(4) ल्यप्

126. नदे किं समायातम् ?

(1) जलम्

(2) वृक्षम्

(3) जलावर्तनम्

(4) पुष्पाणि

127. नौका केन पूरिता जाता ?

(1) पत्रेण

(2) पुष्पेण

(3) फलेन

(4) जलेन

128. जलविहाराय नावं कः आरूढः ?

(1) प्राध्यापकः

(2) प्राध्यापिका

(3) प्राचार्यः

(4) मुख्याध्यापकः

निर्देश : अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितप्रश्नानां (129 – 135) विकल्पात्मकोत्तरेषु उचिततमम् उत्तरं चित्वा लिखत –

पुरा वाल्मीकिः नाम एक ऋषिः आसीत् । एकदा सः स्नातुं तमसातीरमगच्छत् । मार्गे सः व्याधेन विद्धम् एकं क्रौञ्चपक्षिणमपश्यत् । सहचरस्य वियोगेन व्याकुलितायाः क्रौञ्च्याः उच्चैः रोदनम् अश्रृणोत् । क्रौञ्च्याः विलापं श्रुत्वा ऋषिः द्रवितः अभवत् । क्रौञ्चीक्रन्दनात् जातः ऋषेः शोकः श्लोकरूपेण तस्य मुखात् एवं निरगच्छत् –

मा निषाद । प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः ।
यत्क्रौञ्चमिथुनादेकम् अवधीः काममोहितम् ।।

अयमेव श्लोकः लौकिकसाहित्यस्य आदिकाव्यरचना । ततः प्रभृति ऋषिरयं कविपदं प्राप्तवान् । ऋषेः कवित्वं विज्ञाय ब्रह्मा आकाशवाण्या आदिशत् – ऋषे ! कुरु रामायणं काव्यम् । तत्र रामचरितं वर्णय येन रामस्य पुण्यं चरित्रं विदित्वा जनाः सन्मार्गस्य अनुसरणं कुर्युः । अस्मिन् काव्ये (रामायणे) पितुः आज्ञापालनम्, भ्रातृस्नेहः, परोपकारः, दया, दीनरक्षा इत्यादीनि मानवतायाः पोषकानि जीवनमूल्यानि वर्णितानि सन्ति ।

129. कीदृशं क्रौञ्चपक्षिणम् वाल्मीकिः मार्गे अपश्यत् ?

(1) हसन्

(2) व्याधेन विद्धम्

(3) देवैः पूजितम्

(4) जले तरन्

130. ऋषेः शोकः केन रूपेण तस्य मुखात् निरगच्छत् ?

(1) गीतरूपेण

(2) गद्यरूपेण

(3) श्लोकरूपेण

(4) स्नेहरूपेण

131. 'ज्ञात्वा' इति पदस्य समानार्थकशब्दः अनुच्छेदेऽस्मिन् प्रयुक्तः । तच्चित्वा लिखत –

(1) श्रुत्वा

(2) दृष्ट्वा

(3) विज्ञाय

(4) विलोकनाय

132. 'आदिशत्' इति पदस्य कोऽर्थः भवति ?

(1) उपदेशं कृतवान्

(2) आदेशम् अकरोत्

(3) काव्यम् अपाठयत्

(4) वंशीम् अवादयत्

133. भो ऋषे ! कुरु रामायणं काव्यम् इति कः अवदत् ?

(1) तारणीशः

(2) मार्कण्डेयः

(3) जाबालिः

(4) ब्रह्मा

134. 'सन्ति' इति पदे को धातुः वर्तते ?

(1) $\sqrt{\text{भू}}$

(2) $\sqrt{\text{पठ्}}$

(3) $\sqrt{\text{गम्}}$

(4) $\sqrt{\text{अस्}}$

135. वाल्मीकिः कः आसीत् ?

(1) ऋषिः

(2) ग्रामीणः

(3) नागरिकः

(4) खेचरः

136. व्यापकं पठनं छात्राणां रुचिं वर्धयति ______

(1) अपरिचितानां शब्दानां अर्थस्य अनुमानकरणे

(2) पाठे आगतेषु व्याकरणविषयेषु

(3) कवितासम्पाठे

(4) आनन्दार्थं पाठस्य पठने

137. शिक्षकः 'लेहः' इत्यस्योपरि एकस्य पाठस्य आरम्भं करोति । आरम्भात् पूर्वं सः अधोनिर्दिष्टं चित्रं कृष्णफलके लिखित्वा चर्चाम् आरभते ।

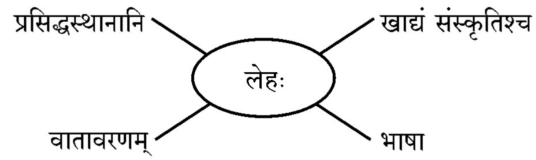

कृष्णफलके शिक्षकेण विरचितम् एतत् चित्रम् अस्ति –

(1) राज्य–मानचित्रम् (State Map)

(2) सङ्कल्पना–मानचित्रम् (Concept Map)

(3) विषयक–मानचित्रम् (Thematic Map)

(4) मानचित्रणयन्त्रम् (Mapping Device)

138. प्रभाविरूपेण बाला लेखनस्य अधिगमनं करिष्यन्ति यदा ______

(1) लेख्यं छात्राः शिक्षकात् आज्ञापनेन स्वीकुर्वन्ति ।

(2) लेख्यं छात्राणां सन्दर्भानुकूलं सार्थकं च भवति ।

(3) शिक्षकस्य सन्दर्भानुकूलं संस्कृतिपरकं च लेख्यं भवति ।

(4) कथितध्वनेः लिखितरूपस्य सम्बन्धः लेख्ये अस्ति ।

139. अधोलिखितेषु किं परिणामोपागमस्य (Product approach) प्रतिफलं नास्ति ?

(1) एतत् अत्यन्तं शिक्षककेन्द्रितम् अस्ति ।

(2) एतत् व्यवहारवाद्युपागमाधारितम् (based on behaviourist model) अस्ति ।

(3) एतस्य लक्ष्यं अन्तिमप्रस्तुत्युपरि अस्ति ।

(4) एतस्य लक्ष्यं विचाराणाम् उत्पत्तौ अस्ति ।

140. प्रक्रियोपागमानुसारं (Process approach) निम्नलिखितेषु कस्य उपयोगः लेखनकार्यस्य आरम्भकाले शिक्षकेण न क्रियेत ?

(1) विचारमन्थनम् (Brainstorming)

(2) टिप्पणीलेखनम् (Dictating Notes)

(3) प्रारूपलेखनम् (Drafting)

(4) संशोधनम् (Proof reading)

141. पात्राभिनयम् (Role Play) प्रत्येकं भाषाकक्षायाः अभिन्नाङ्गरूपेण स्यात् यतः

(1) मुक्तरूपेण छात्राः गल्पकरणे समर्थाः भविष्यन्ति ।

(2) एतत् कक्षायाः प्रबन्धने प्रभावी साधनम् अस्ति ।

(3) एतेन छात्राः कथां कण्ठस्थीकर्तुं समर्थाः भवन्ति ।

(4) एतेन छात्राः सार्थकभाषाभिव्यक्तौ समर्थाः भवन्ति ।

142. प्रदत्तविषयमधिकृत्य यदा छात्राय एकां लघुकवितां रचयितुं निर्दिशति तदा सः ______

(1) सर्जनात्मकचिन्तनं (Creative thinking) करोति ।

(2) समानुभूतिकचिन्तनं (empathetic thinking) करोति ।

(3) सहानुभूतिकचिन्तनं (sympathetic thinking) करोति ।

(4) सांस्कृतिकचिन्तनं (Cultural thinking) करोति ।

143. छात्रान् उत्कृष्टपाठकान् कर्तुं शब्दकोषीयविकासः महत्त्वपूर्णं घटकम् अस्ति । तदर्थम् अधोलिखितेषु किं प्रभावकारिपद्धतिः स्यात् ?

(1) समानार्थिनां विपरीतार्थकानां च शब्दानां विस्तृतां शब्दराशिं छात्राः कण्ठस्थीकुर्युः ।

(2) यदा यदा छात्राः नवीनं शब्दं पश्यन्ति तदा तदा ते शब्दकोषस्य अवलोकनं कुर्वन्ति ।

(3) छात्राः पाठे कठिनशब्दान् रेखाङ्कितान् कुर्युः तेषां वाक्ये उपयोगं च कुर्युः ।

(4) नवशब्दस्य अर्थानुमानं कर्तुं छात्राः सन्दर्भस्य उपयोगं कर्तुं प्रयासं कुर्युः ।

144. बालस्य जीवनस्य विषये महत्त्वपूर्णघटनानां विषये शिक्षकः अवलोकनं करोति तेषामुपरि वर्णनात्मकम् अभिलेखनं च करोति । किं तत् कथ्यते ?

(1) अनुष्ठानशास्त्रम् (rubrics)

(2) सञ्चयिनी (Portfolio)

(3) अवलोकनम् (Observation)

(4) उपाख्यानात्मकम् अभिलेखनम् (Anecdotal record)

145. अधोलिखितेषु किं सफलसम्भाषणगतिविधेः लक्षणं स्यात् ?

(1) बालानां सहभागे विषमता ।

(2) सः गतिविधिः येन बालानां कृते वार्तालापं कर्तुम् अवसरः लभ्येत ।

(3) केवलं लक्ष्यभाषायां वार्तालापं कर्तुं छात्रेभ्यः अवसरः दीयेत ।

(4) कक्षायाः प्रबन्धने प्रभावं स्थापयितुं ध्यानाकर्षणशीलछात्रेभ्यः अधिकं वार्तालापं कर्तुम् अनुमतिः दीयेत ।

146. वायगोत्स्की – महोदयानुसारं ______ भाषायाः अधिगमार्थं सर्वतो महत्त्वपूर्णं घटकम् ।

(1) सामाजिकभावविनिमयः (Social Interaction)

(2) पाठ्यपुस्तकम् (Textbook)

(3) वेतारयन्त्रम् (Radio)

(4) शब्दकोषः (Dictionary)

147. सम्भाषणकौशलस्य अभ्यासार्थम् अधोलिखितेषु किं सर्वाधिकम् उपकारकं भवति ?

(1) कस्यचित् विषयस्य उपरि छात्रैः एका लघ्वी औपचारिकप्रस्तुतिः करणीया ।

(2) शिक्षकः छात्रेभ्यः एकम् उद्देश्यमूलकं श्रुतलेखं दद्यात् ।

(3) प्रदत्तानां सङ्केतानाम् आधारेण छात्राः कथायाः स्वबुद्ध्या स्वशब्दैः उपस्थापनं कुर्युः ।

(4) छात्रैः एकस्याः परियोजनायाः उत्तमम् अभिलेखनस्य प्रस्तुतिः कार्या ।

148. पठनस्य का अवस्था छात्राणां पूर्वज्ञानेन सह नवीनाधिगृहीतस्य ज्ञानस्य तथा च कक्षायाः बहिः जगतः सम्बन्धस्थापने सहायतां करोति ।

(1) पूर्वपठनम् (Pre-reading)

(2) मध्येपठनम् (While reading)

(3) पठनात् पूर्वम् (Before-reading)

(4) पारेपठनम् (Post-reading)

149. ज्ञानवादिसिद्धान्तानुसारं बालाः भाषायाः अधिगमनं प्रभाविरूपेण कुर्वन्ति यदा

(1) कक्षा शिक्षकस्य नियन्त्रणे स्यात् तथा च सः छात्राणां कृते अधिकम् अवकाशं न ददाति ।

(2) व्याकरणस्य नियमान् कण्ठस्थीकर्तुं छात्रान् प्रोत्साहयति ।

(3) कृष्णफलकात् छात्राः स्पष्टतया उत्तराणि लिखन्ति ।

(4) विभिन्नकौशलाधारितकार्येषु गतिविधिषु च सहभागं ग्रहीतुं शिक्षकः छात्रान् प्रोत्साहयति ।

150. उत्तमः श्रोता ______

(1) कथं शब्दस्य कथनं भवति इति ज्ञातुं शक्नोति ।

(2) कथं भावनायाः उपयोगः भवति इति अभिज्ञातुं शक्नोति ।

(3) पृष्टस्य प्रश्नस्य उचितां प्रतिक्रियां दातुं शक्नोति ।

(4) प्रत्येकं शब्दस्य समुचितम् उच्चारणं कर्तुं शक्नोति ।

अवधानपूर्वकम् एते निर्देशा : मनसि धारणीया :

1. विभिन्नप्रश्नानाम् उत्तरं कथं प्रदेयमिति प्रश्नपत्रे व्याख्यातम् अस्ति । प्रश्नानाम् उत्तरलेखनात् पूर्वं तत् अवश्यं पठनीयम् ।
2. प्रत्येकं प्रश्नार्थं चत्वारि वैकल्पिकोत्तराणि निर्दिष्टानि, तेषु समुचितोत्तरप्रदानार्थं OMR उत्तरपुस्तिकाया: पृष्ठे-2 केवलम् एकमेव वृत्तं पूर्णरूपेण काले/नीलवर्णिकया (Black/Blue)-बाल-पाइन्ट-लेखन्या प्रपूरणीयम् । एकवारम् उत्तरांकनानन्तरं न तत्परिवर्तयितुं शक्यते ।
3. परीक्षार्थिभि: उत्तरपत्रं नैव तिर्यक्करणीयम्, न च कथंकारमपि तद् अन्यथाप्रकारेण अङ्कनीयम् । परीक्षार्थी स्वीयानुक्रमाङ्कं उत्तरपत्रे निर्धारितस्थानातिरिक्तम् अन्यत्र कुत्रापि न लिखेत् ।
4. परीक्षापुस्तिकाया: उत्तरपत्रकस्य च प्रयोग: सावधानं करणीय: । कस्यामपि परिस्थितौ (केवलं तां परिस्थितिं विहाय यदा परीक्षापुस्तिकाया: उत्तरपत्रस्य च सङ्केतके सङ्ख्यायां वा भिन्नता दृश्यते) द्वितीय-परीक्षापुस्तिका नोपलभ्या एव ।
5. परीक्षापुस्तिकायाम् उत्तरपत्रे च प्रदत्त-सङ्केतक-सङ्ख्या परीक्षार्थिभि: उपस्थितिपत्रके सम्यक्रीत्या अवश्यमेव लेखनीया ।
6. ओ.एम.आर. (OMR) उत्तरपत्रिकायां कूटस्थ (Coded) सूचनानां पठनं यन्त्रद्वारा भविष्यति । अत: कापि सूचना असम्पूर्णा न स्यात् । तथैव प्रवेशपत्रस्यसूचनात: भिन्ना सूचना न प्रदेया ।
7. प्रवेशपत्रं विहाय अन्य-मुद्रित-लिखित-पाठ्यसामग्री कर्गदचिटिकां 'पेजरम्' इति चलदूरभाषां, विद्युत्-उपकरणानि अथवा कामपि अन्यसामग्रीं परीक्षाभवनं कक्षं वा नेतुम् अनुमति: न अस्ति ।
8. परीक्षा गृहे/प्रकोष्ठे मोबाइलयन्त्रं वेतारसूचनायन्त्रं (स्वीच अफ कृत्वा अपि) अन्यानि च प्रतिबन्धितवस्तूनि नैव आनेतव्यानि । एतस्य नियमस्य उल्लङ्घनम् अनुचितमार्गावलम्बनम् इति विधास्यते यस्य कृते दण्डस्य विधानम् अस्ति । परीक्षात: निष्कासनम् अपि भवितुम् अर्हति ।
9. निरीक्षणसमये परीक्षार्थिभि: प्रवेशपत्रं निरीक्षकाय अवश्यं दर्शनीयम् ।
10. अधीक्षकस्य निरीक्षकस्य वा अनुमतिं विना परीक्षार्थिभि : स्थानं न परित्यक्तव्यम् ।
11. कार्यरतनिरीक्षकाय उत्तरपत्रं दत्त्वा उपस्थितिपत्रके च हस्ताक्षरं पुन: कृत्वा एव परीक्षार्थिभि: परीक्षाभवनं कक्षं वा परित्यक्तव्यम् न अन्यथा । यदि केनापि परीक्षार्थिना उपस्थितिपत्रिकायां पुन: हस्ताक्षरं न क्रियते तर्हि 'परीक्षार्थिना उत्तरपत्रकं न दत्तम्' इति अभिप्राय: । इदम् अनुचितसाधनानां प्रयोगस्य रूपम् इति मन्तव्यम् ।
12. वैद्युत-हस्तचालित-परिकलकस्य उपयोग: सर्वथा वर्जित: ।
13. परीक्षाभवने कक्षे वा अनुकूलाचरणाय परीक्षार्थिन: सङ्घटनस्य सर्वै: नियमै: विनियमै: वा नियमिता: । अनुचितसाधनानाम् उपयोगेन सम्बद्धा: निर्णया: सङ्घटनस्य नियम-विनियम-अनुवर्तनीया: एव ।
14. कस्यामपि परिस्थितौ परीक्षापुस्तिकाया: उत्तरपत्रकस्य वा कोऽपि भाग: पृथक् न करणीय: ।
15. **परीक्षासम्पन्नानन्तरं परीक्षार्थिन: परीक्षाभवन-परित्यजनात् पूर्वं उत्तरपत्रं कक्षनिरीक्षकाय अवश्यमेव प्रदास्यन्ति । परीक्षार्थिन: इमाम् प्रश्नपुस्तिकां नेतुम् अनुमता: ।**

निम्नलिखित निर्देशों को ध्यान से पढ़ें :

1. जिस प्रकार से विभिन्न प्रश्नों के उत्तर दिए जाने हैं उसका वर्णन परीक्षा पुस्तिका में किया गया है, जिसे आप प्रश्नों का उत्तर देने से पहले ध्यान से पढ़ लें ।
2. प्रत्येक प्रश्न के लिए दिए गए चार विकल्पों में से सही उत्तर के लिए OMR उत्तर पत्र के **पृष्ठ-2** पर केवल एक वृत्त को ही पूरी तरह **काले/नीले बॉल पॉइन्ट पेन** से भरें । एक बार उत्तर अंकित करने के बाद उसे बदला नहीं जा सकता है ।
3. परीक्षार्थी सुनिश्चित करें कि इस उत्तर पत्र को मोड़ा न जाए एवं उस पर कोई अन्य निशान न लगाएँ । परीक्षार्थी अपना अनुक्रमांक उत्तर-पत्र में निर्धारित स्थान के अतिरिक्त अन्यत्र न लिखें ।
4. परीक्षा पुस्तिका एवं उत्तर पत्र का ध्यानपूर्वक प्रयोग करें, क्योंकि किसी भी परिस्थिति में (केवल परीक्षा पुस्तिका एवं उत्तर पत्र के संकेत या संख्या में भिन्नता की स्थिति को छोड़कर) दूसरी परीक्षा पुस्तिका उपलब्ध नहीं करायी जाएगी ।
5. परीक्षा पुस्तिका / उत्तर पत्र में दिए गए परीक्षा पुस्तिका संकेत व संख्या को परीक्षार्थी सही तरीके से हाज़िरी-पत्र में लिखें ।
6. OMR उत्तर पत्र में कोडित जानकारी को एक मशीन पढ़ेगी । इसलिए कोई भी सूचना अधूरी न छोड़ें और यह प्रवेश-पत्र में दी गई सूचना से भिन्न नहीं होनी चाहिए ।
7. परीक्षार्थी द्वारा परीक्षा हॉल/कक्ष में प्रवेश-पत्र के सिवाय किसी प्रकार की पाठ्य-सामग्री, मुद्रित या हस्तलिखित, कागज़ की पर्चियाँ, पेजर, मोबाइल फोन, इलेक्ट्रॉनिक उपकरण या किसी अन्य प्रकार की सामग्री को ले जाने या उपयोग करने की अनुमति नहीं है ।
8. मोबाइल फोन, बेतार संचार युक्तियाँ (स्वीच ऑफ अवस्था में भी) और अन्य प्रतिबंधित वस्तुएँ परीक्षा हॉल/कक्ष में नहीं लाई जानी चाहिए । इस सूचना का पालन न होने पर इसे परीक्षा में अनुचित साधनों का प्रयोग माना जाएगा और उनके विरुद्ध कार्यवाही की जाएगी, परीक्षा रद्द करने सहित ।
9. पूछे जाने पर प्रत्येक परीक्षार्थी, निरीक्षक को अपना प्रवेश-पत्र दिखाएँ ।
10. केन्द्र अधीक्षक या निरीक्षक की विशेष अनुमति के बिना कोई परीक्षार्थी अपना स्थान न छोड़ें ।
11. कार्यरत निरीक्षक को अपना उत्तर पत्र दिए बिना एवं हाज़िरी-पत्र पर दुबारा हस्ताक्षर किए बिना परीक्षार्थी परीक्षा हॉल/कक्ष नहीं छोड़ेंगे । यदि किसी परीक्षार्थी ने दूसरी बार हाज़िरी-पत्र पर हस्ताक्षर नहीं किए, तो यह माना जाएगा कि उसने उत्तर पत्र नहीं लौटाया है और यह अनुचित साधन का मामला माना जाएगा । **परीक्षार्थी अपने बाएँ हाथ के अंगूठे का निशान हाज़िरी-पत्र में दिए गए स्थान पर अवश्य लगाएँ ।**
12. इलेक्ट्रॉनिक / हस्तचालित परिकलक का उपयोग वर्जित है ।
13. परीक्षा हॉल/कक्ष में आचरण के लिए परीक्षार्थी बोर्ड के सभी नियमों एवं विनियमों द्वारा नियमित हैं । अनुचित साधनों के सभी मामलों का फैसला बोर्ड के नियमों एवं विनियमों के अनुसार होगा ।
14. किसी हालत में परीक्षा पुस्तिका और उत्तर पत्र का कोई भाग अलग न करें ।
15. **परीक्षा सम्पन्न होने पर, परीक्षार्थी हॉल / कक्ष छोड़ने से पूर्व उत्तर पत्र कक्ष-निरीक्षक को अवश्य सौंप दें । परीक्षार्थी अपने साथ इस परीक्षा पुस्तिका को ले जा सकते हैं ।**

READ THE FOLLOWING INSTRUCTIONS CAREFULLY :

1. The manner in which the different questions are to be answered has been explained in the Test Booklet which you should read carefully before actually answering the questions.
2. Out of the four alternatives for each question, only one circle for the correct answer is to be darkened completely with **Black/Blue Ball Point Pen** on **Side-2** of the OMR Answer Sheet. The answer once marked is not liable to be changed.
3. The candidates should ensure that the Answer Sheet is not folded. Do not make any stray marks on the Answer Sheet. Do not write your Roll No. anywhere else except in the specified space in the Answer Sheet.
4. Handle the Test Booklet and Answer Sheet with care, as under no circumstances (except for discrepancy in Test Booklet Code or Number and Answer Sheet Code or Number), another set will be provided.
5. The candidates will write the correct Test Booklet Code and Number as given in the Test Booklet / Answer Sheet in the Attendance Sheet.
6. A machine will read the coded information in the OMR Answer Sheet. Hence, no information should be left incomplete and it should not be different from the information given in the Admit Card.
7. Candidates are not allowed to carry any textual material, printed or written, bits of papers, pager, mobile phone, electronic device or any other material except the Admit Card inside the examination hall/room.
8. Mobile phones, wireless communication devices (even in switched off mode) and the other banned items should not be brought in the examination halls/rooms. Failing to comply with this instruction, it will be considered as using unfair means in the examination and action will be taken against them including cancellation of examination.
9. Each candidate must show on demand his / her Admit Card to the Invigilator.
10. No candidate, without special permission of the Centre Superintendent or Invigilator, should leave his / her seat.
11. The candidates should not leave the Examination Hall/Room without handing over their Answer Sheet to the Invigilator on duty and sign the Attendance Sheet twice. Cases where a candidate has not signed the Attendance Sheet second time will be deemed not to have handed over the Answer Sheet and dealt with as an unfair means case. **The candidates are also required to put their left hand THUMB impression in the space provided in the Attendance Sheet.**
12. Use of Electronic / Manual Calculator is prohibited.
13. The candidates are governed by all Rules and Regulations of the Board with regard to their conduct in the Examination Hall/Room. All cases of unfair means will be dealt with as per Rules and Regulations of the Board.
14. No part of the Test Booklet and Answer Sheet shall be detached under any circumstances.
15. **On completion of the test, the candidate must hand over the Answer Sheet to the Invigilator in the Hall / Room.** ***The candidates are allowed to take away this Test Booklet with them.***